

N.A. КАУМЕНОВА, A.K. МАДЕНОВА

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Қазіргі заманғы білім берудің басты мақсаты – мамандарды әлемдік шығармашылық тұрғыдан өзгертудің әдістемесімен қаруландыру. Осы тұрғыдан алғандағы ғылыми міндеттерді дәстүрлі емес әдістермен шешудің жолы ретінде проблемалық оқыту жүйесі ұсынылуы зандықтың құбылыс. Осыған орай, сонғы кезде кең тараған окутурумнан мәні; яғни проблемалық оқытудың ерекшелігі – мұнда мұғалім жаңа білімді дайын түрінде баяндамай, студенттердің алдына проблемалық сұрақтарды қойып, оларды шешудің жолдары мен тәсілдерін іздеуге бейімдейді. Шешімді және шешу құралдарын студент өзі іздеңстіруге тиіс. Бұл технологиялық әдістегі ең маңызды – жаңа білім жаттау немесе есте сақтау үшін емес, проблеманы немесе бірнеше проблемаларды шешу үшін беріледі. Бұл проблемалық оқыту педагогикада жаңадан пайда болған құбылыс емес, ол тарихта белгілі адамдардың (Сократ, Руссо, Дистервег, Ушинский, Махмутов) т.б. есімдермен байланысты.

Дистервегтің дәлелдеуінше: «жаман ұстаз ақиқатты айтса салады, жақсы ұстаз оны іздел табуды үртеді».

Проблемалық оқытудың іске асыру үшін шәкірттерге ұсынатын проблемалық сұрақтар жүйесін жасап шығару керек. Бір ескеретін жайыт: кез-келген сұрақ проблемалық бола бермейді. Проблемалық сұрақтың жауабы дайын болмайды, оны окушы міндетті турде өзі іздеуі шарт. Ол сұрақ баланың саны-сезіміне қындық туғызызу шарт, сол кезде психологиялық процестер механизмі туындаиды; яғни белгісіз, түсініксіз жаңа проблемамен жолықтан адамда танғалу, дағдарыс пайда болады да «оның мәні неде» деген сұрақ туындаиды. Өрі қарай ойлау процесі белгілі схемамен жүреді, яғни болжам тастау, оны негіздеу және тексеру. Содан соң студент не өз бетімен ойша іздеңстіру жүргізеді, немесе оқытушының көмегіне сүйенеді. Студент іштей түсінген ойлау қыншылығы проблемалық жағдаят (ситуация) деп аталады. Проблемалық сұрақ бір жағынан қын болу керек, екінші жағынан окушының шамасына қарай лайық болуы керек.

Осындағы проблемалық жағдаят туғызу, проблемалық сұрақ қою – проблемалық оқытудың алғашкы кезеңі болып табылады, осыдан проблемалық оқыту дегеніміз - бұл оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдана отырып білімді шығармашылық тұрғыдан менгеруге негізделген дидактикалық жүйе.

Келесі кезеңде бала іштей өз білімін таңдал, талдал, олардың жауап алуға жеткіліксіз екенін анықтайды да, ізденіс жолына белсенділікпен түсінеді.

Үшінші кезеңде сол сұрақтың жауабын дұрыс шеше білу амалдырын, жаңа білімді менгерді. Сол кезде бала «Мен білемін» деген қуанышты жағадайға жетеді. Кейінгі кезеңде дұрыс жауапты тексереді, алғашқа гипотезамен салыстырғанда, алынған білім мен білікті қорытындылайды, жинақтайты. Осыдан мыныңдай қорытынды жасауға болады: (4 кезең)

- Проблеманы шешетіндей нұсқауларды ұсынып, болжамдарын айтту
- Болжамды теориялық және тәжірибелік тұрғыдан тексеру
- Қорытынды жасау
- Шешілген проблеманың дұрыстығын тексеру.

Сабактың проблемалық құрылымы олардың ерекше ұйымдастыруын талап етеді де, мұның өзі оқытуудың таңдалған әдіс-тәсілдерінен көрініс табады. Мұның бәрі оқытуудың құрылымына эсер етеді. Сондықтанда проблемалық оқытууды өзіне тән ерекше технологиясы бар жүйе деп санап, осы проблемалық жағдай - арқылы жаңа білімді, іс-әрекеттердің жаңа тәсілдерін іздеңстіруді талап етеді. Оны оқытуудың кез келген кезеңінде (түсіндіру, бекіту және бақылау) пайдалануға болады.

Проблемалық оқытуудың негізгі психологиялық және педагогикалық мақсаттары:

- студенттердің шығармашылық ойлау қабілеттері мен дағдыларын дамыту
- студенттердің белсенді ізденіс нәтижесінде игерген білімдірі мен дағдалары дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда есте тез және берік сақаталады.
- түрлі проблемаларды көріп, қойып, шеше біletін белсенді студент тұлғасын қалыптастыру.

- кез-келген нақты қызмет саласында өз ерекшелігі болатын кәсіби проблемалық ойлау жүйесін қалыптастыру және дамыту.

Проблемалық жағдайды құрудың әдістемелік тәсілдері төмендегідей:

- Оқытушы студенттерді қарама-қайшылық жағдайна әкеліп, одан шығудың жолдарын өздеріне қалдырады.

- Студенттерге берілген проблемаларды әр түрлі жағдайдан (критикалық творчестволық, диалектикалық) қарастыруды ұсынады.

- Теориялық және практикалық проблемалардың өзара байланысты міндеттерін анықтайды және оны өмірімен байланыстырып оқытушының дидактикалық принциптерін ұсынады.

- НАҚТЫ СұРАКТАР қоя отырып, студенттердің өз бетімен немесе өздігінен жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

- Проблемалық міндеттерді студент алдына қояды.

Проблема қойып оқытуудың нәтижелі болуының 4 негізгі шарты бар:

- Проблеманың мазмұнына қызығушылық тудыра алатында жеткілікті мотивациямен (жағдаймен) қамтамасыз ету.

- Әрбір кезеңде туындал отыратын проблемалар шама жетерлікей болуы керек

- Шешілетін проблеманың оқушы үшін маңыздылығы

- Педагогтың оқушымен диалогінің өзара түсіністік пен сыйластыққа құрылуы.

Мұғалім проблемалық оқыту барысында оқушы ойна, пікір қайшылықтарына дұрыс бағдар жасай отырып, жауап табу әдістерін үйретеді. Әдетте, оқытуудың бұл түрі жаңа оқу материалдарын түсіндіру кезеңінде қолданылады. Сонымен, проблемалық оқытуудың ерекшелігі оқушыға дайын білім берілмей, одан проблемаларды ізденіс арқылы шешу талап етіледі.

Проблемалық оқытуудың жағымды және жағымсыз жақтарын ашып көрсетейік

Проблемалық оқытуудың күшті жақтары:

1. Оқушының логикалық ойлау қабілетін арттырады.

2. Оқу еңбегіне қызығушылығын арттырады.

3. Оларды өздігінен санылы жұмыс істеуге үйретеді.

4. Берік білімге, оқытуудың жоғарғы нәтижесіне жетеді.

Проблемалық оқытуудың кемшиліктері

1. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқаруға әлсіз ықпал ету.

2. Мақсатқа жету үшін көп уақыт жұмсау.

Қазіргі уақытта мектептерде түсіндірмелік және проблемалық оқыту түрлері бірге қатар қолданылады.

Оқушының өзіндік немесе өздігінен іздену жұмысы мұғалімнің білім деңгейімен анықталады.

В.А. Сухомолинскийдің айтуы бойынша «Өздіген білім алу мектебі»- деп көздеңген мақсат – оқушылардың өздігінен білім алуға қызықтыру және бұл жұмысқа қажетті нақты қарапайым дағыларды қалыптастырып, дербес білім алу мәдениетін арттыру. Олар өз жұмыстарын жоспарлауға, уақытты дұрыс пайдалануға, оқығанын конспектілеуге, тындағанын жазып алуға, өзіне көмек хабарларды іздеуге, кітаппен, каталогпен жұмыс істеуге арнайы дайындау және үйрету – мектебінің ең маңызды міндеті бол табылады.

Өздігінен, өз ықпалымен жүйелі кітап окуын ақыл-ой тәрбиесінің екінші бағдарламасы деп санаған. Кітап – балалардың өмірінде бала жақсы оқи білуге үйренигенде ғана үлкен роль атқарады, ол осыдан «жақсы оқи білу» дегеніміз, бұл ең алдымен кітап оқудың қарапайым әдісін білу, игеру болып табылады.

Өздігінен білім алудың қайнар көзі – біріншіден кітап болса, екіншіден мерзімді баспасөз. Сондықтан оқушыларды өздігінен газет-журналдарды оқуға итермелейтін мотив – бұл білімге деген қызығушылық, қызығу.

Өндірісте еңбек істегендеге жоғарғы дәрежелі жұмысшы болу үшін техниканы, технологияны, өнеркәсіпті ұйымдастырушы ретінде өздерінің алған білімдерін жаңы экономикада, тұтыну бағасын арзандатуда, азық тұлғытің сапасын арттыруда белсененділік көрсетуі керек. Яғни, бұларды іске асыру үшін олар ең алдымен өздігінен ізденуді біз мектептен бастап үйретуіміз керек. Бірақ, біздің көбінесе аксайтын жеріміз осы, себебі мектепте тәменгі сыныптардан бастап өздігінен ізденуге үйретіп отыру қажет. Өздігінен іздену туралы бұрында газет баспаларында басылып шықкан.

М: Мектеп оқушыға тек білім беріп қана қоймай, оны тәрбиелеуде өздігінен ойлау қабілетін арттыру – бұл біз қоғамымыздың басты міндепті болып табылады. (А.Д. Александрова. Литр. Газет 2.12.1965 ж)

Дайын стандартты шешімді тек білімді жаттау арқылы емес, оны жас маман өздігінен іздену арқылы ғана шешуге болады. (акад. М.А. Лавренъев. Ком. Прав 17.08.1963 ж).

Болхенцев Д. (28.02.1960 ж. Член корр) Өкінішке орай мектеп те, жоғары оқу орны да жастарды өздігінен ізденуге дайындаиды. Студенттен міндепті түрде оқулық кітаптарды оқуды, сынақ тапсыруды, лекцияға қатысады талап етеді де, өздігінен ізденуге аз көңіл бөлінеді. Сондықтан «көп» оқудың арқасында жоғары оқу орнынан «туралған балықтай» болып шығады.

Осы айтылған ойлардан қорытынды жазсақ, онда біз жастардың өздігінен ізденуіне көп көңіл бөлуіміз керек. Қазіргі кездегі кредиттік жүйенің артықшылық жақтары (студенттердің өзіндік іздену жұмысының күшеюі, оқытудың сапасын күшеттүге деген талаптар, қашықтан білім беруді дамыту). Білім берудің ашық жүйесін құру міндептерін шешуге мүмкіндік береді.

Кредиттік оқыту жүйесінің негізгі – студенттің өз бетінше дамуына жағдай жасау. Студенттің өз іс-әрекетін ұйымдастыра алуға және білімін жетілдіруге деген қабілетін дамыту мақсатында оқытушы мен студент арасында типтік цикл іске асырылады.

Осы айтылған ойларды қорытып қарасақ, проблемалық оқытудағы негізгі технологиялық механизм қарама-қайшы, жаңа, түсініксіз проблемаларға кездесу болып табылады. «Проблема» - күрделі теориялық немесе практикалық сұрақ, оның құрамында адамда түсініксіздік, тандану күйі пайда болғандығы, шешудің түрлері, кейде қарама-қарсы қағидаларын тудыратын жасырын қарама қайшылық болады. Одан кейін болжаудың қозғалуы, олардың негізделуі мен тексеруі өтеді. Оқушылардың белсенді іздену және мәселелерді өз бетінше шешу барысында жинақталған білімдерді, икемділіктерді менгеру, нәтижесінде бұл білімдер біршама мықты болады.

Сондай-ақ, іскерлік ойын арқылы да, құрамында бірнеше қарама-қайшылықтары бар және оқушылардың бойында қиналу күйін тудыратын осындағы ойын тапсырмаларының жүйесі арқылы осы кәсіби іскерлікке тән проблемалық жағдайларда қайта туыннатуға болады.

ӨДЕБІЕТ

1. «Педагогика» жалпы пед. Басқарған. Алматы
2. «Педагогика» под. ред. Л.Р. Болотиной и др. Изд. «просвещение» 1987 г.
3. «Хрестоматия по педагогике» Под ред. Доктор пед. наук профессор З.И. Равкина и др. Москва «просвещение» 1976 г №
4. «Профессиональная педагогика» под. Ред. К.Устемирова и др. Алматы, 2005 г. 432 с.
5. «Кәсіптік педагогика» жалпы ред. Басқарған п.ғ. док. ҚР ПГА – академигі, К Остемиров, Алматы – 2006 ж.

Резюме
ТЕХНОЛОГИЯ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ
КАУМЕНОВА Н.А., МАДЕНОВА А.К.

Основой технологии проблемного обучения является, постановки проблемных вопросов перед студентами и дать им возможность находить их решения.

Summary
TECHNOLOGY PROBLEM-BASED LEARNING
KAUMENOVA N. A., MADENOVA A. K.

Basis technologies is problem-based learning, raise issues of concern to students and give them an opportunity to find solutions